

Inleiding

De coronapandemie heeft veel langer geduurd dan velen in het voorjaar van 2020 hadden verwacht. Elkaar opvolgende besmettingsgolven, nieuwe mutaties van het virus en ook de afwisseling van strenge en dan weer versoepelde maatregelen, wijzen steeds weer op het grillige, onvoorspelbare verloop van deze crisis. Ondanks deze fundamentele onzekerheid lijkt het hoogtepunt van de pandemie in Nederland inmiddels achter ons te liggen, mede dankzij de toenevende vaccinatiegraad. Anderhalf jaar na het begin van de coronapandemie in Nederland is er dan ook gelegenheid tot enige reflectie. De pandemie heeft bovenal veel persoonlijk leed veroorzaakt, zowel bij direct getroffen en hun naasten. Het virus, en dan vooral de maatregelen die ter bestrijding ervan wereldwijd zijn ingevoerd, heeft echter een veel bredere uitwerking. De regering trof maatregelen die sinds de Tweede Wereldoorlog ongekend zijn. Onderwijsinstellingen gingen dicht. Bedrijven sloten hun deuren. Het onderling contact tussen mensen werd ingeperkt en voor zover het plaatsvond moesten verschillende voorzorgsmaatregelen in acht worden genomen. Binnen Justitie kreeg de politie ondermeer te maken met de handhaving van de anderhalvemetermaatregel en de avondklok.

Wat is de invloed geweest van de ingevoerde maatregelen op het werkterrein van justitie? Wat valt er te leren uit de afgelopen periode? Zijn er ook blijvende gevolgen van de coronacrisis? En hoe die gevolgen te beoordelen? Dergelijke vragen staan centraal in dit themanummer van *Justitiële verkenningen*, waarin de resultaten van verschillende (doorlopende) onderzoeken worden besproken.

De periode van opgelegde sociale onthouding als reactie op de coronapandemie kan worden gezien als een uniek natuurlijk experiment, dat voor criminologen interessante onderzoeksmogelijkheden biedt. Dat is het vertrekpunt in het in het openingsartikel. **Edwin Kruisbergen, Marco Haas, Lisa van Es en Joanieke Sniijders** stellen de vraag hoe criminaliteit zicht ontwikkelt in tijden van gedwongen thuisblijven en verminderde sociale interactie. De auteurs bespreken wat eerder binnen- en met name buitenlands onderzoek ons leert. Daarna analyseren ze gegevens uit de *Corona Crime Change Monitor* voor twaalf

‘corona-maanden’ (half maart 2020 - half maart 2021). Ze vergelijken de ontwikkeling van de criminaliteit in die periode met de ontwikkeling in dezelfde periode een jaar eerder. De totale criminaliteit ligt in het coronajaar iets lager dan het jaar daarvoor. Wanneer de auteurs inzoomen op verschillende delictsoorten, dan komen veel indrukwekkender ontwikkelingen aan het licht, met onder meer sterk gedaalde vermogenscriminaliteit en juist een forse toename van online criminaliteit. De auteurs duiden de veranderingen vanuit een gelegenheidstheoretisch perspectief.

Niet lang na de corona-uitbraak spraken verschillende partijen, waaronder de Verenigde Naties en de Raad voor de Kinderbescherming, de angst uit dat de sociale en economische gevolgen van de pandemie tot een sterke toename van huiselijk geweld zouden leiden. *Anne Coomans, Sjoukje van Deuren, Meintje van Dijk, Steve van de Weijer, Arjan Blokland, Carlijn van Baak, David Kühling, Rosanne Bombeld en Veroni Eichelsheim* begonnen tijdens de pandemie een omvangrijk systematisch onderzoek naar de gevolgen van de COVID-19-crisis voor de omvang, aard en ernst van huiselijk geweld. In dit artikel wordt een kort overzicht van de literatuur gepresenteerd als grondslag voor de aannames die worden gedaan over een mogelijke stijging van huiselijk geweld. Ook gaan we de auteurs in op de onderzoeksopzet en presenteren zij de eerste beschrijvende resultaten en trends. Op basis daarvan wordt voorlopig geconcludeerd dat er geen afwijkende trend te zien is ten opzichte van huiselijk-geweldmeldingen in 2019. De auteurs gaan ook in op de verdere stappen die binnen hun doorlopende onderzoeksproject worden genomen.

Vervolgens verleggen we de aandacht naar regelnaleving tijdens de coronaperiode. Om besmettingen tegen te gaan werden verschillende maatregelen genomen die het sociale verkeer inperkten en aan specifieke voorschriften verbond. Hoe staat het met de naleving van die regels? *Joska Appelman, Kiki Bijleveld, Peter Ejbye-Ernst, Evelien Hoeben, Lasse Suonperä Liebst, Cees Snoek, Dennis Koelma en Marie Rosenkrantz Lindegaard* doen verslag van drie verschillende onderzoeken naar naleving. In deze onderzoeken wordt zowel handmatige als computergestuurde video-analyse gebruikt om inzicht te krijgen in het gedrag van mensen op straat in Amsterdam. Studie 1 monitort de naleving van de anderhalve-meterrichtlijn en thuisblijfadvisen, waaruit blijkt dat mensen minder afstand houden als het druk is op straat. Studie 2 richt zich op de naleving van het verplicht dragen van mond-

kapjes. Ten slotte wordt in Studie 3 gekeken naar de naleving van de avondklok.

De afgelopen anderhalf jaar heeft ook duidelijk naar voren gebracht dat de overheid en *main stream media* lang niet door iedereen worden vertrouwd. Al langer bestaande fenomenen als (beschuldigingen van) nepnieuws, desinformatie en complotactivisme lijken tijdens de coronapandemie aan betekenis te hebben gewonnen. *Peter Klerks* plaatst verschillende verschijningsvormen van fake news en andere vormen van manipulatie in een bredere maatschappelijke context. Ook gaat hij in op wie nepnieuws maakt en verspreidt, welke rol complotactivisme speelt, hoe ontvankelijk we zijn voor desinformatie en wat de implicaties zijn voor rechtshandhaving en veiligheid. Tot slot doet de auteur suggesties voor de aanpak van misleiding.

De pandemie en sociale onthouding noopten organisaties binnen de strafrechtketen hun werkwijzen aan te passen. Zo stapte de rechtspraak (gedeeltelijk) over op online zittingen. *Eddy Bauw, Yasmine Glasgow, Anne Janssen en Marc Simon Thomas* doen in hun artikel verslag van lopend onderzoek naar de impact van de pandemie op de rechten van kwetsbare rechtzoekenden bij de behandeling van rechtszaken over ondertoezichtstelling en uithuisplaatsing van minderjarigen. Zij interviewden rechters, advocaten en andere professionals in de jeugdbeschermingsketen en zetten een enquête uit onder rechtzoekenden. De centrale vraag is of de behandeling van deze zaken vanuit procedureel en grondrechtelijk perspectief als acceptabel moet worden beschouwd. Daarnaast wordt gekeken naar de procedurele rechtvaardigheid die procespartijen ervaren. De voorlopige resultaten, gebaseerd op deskresearch en interviews, zijn die van wisselend succesvolle improvisaties met telefonische en digitale hoorzittingen, waarbij procedurele en grondrechten niet volledig konden worden gerealiseerd.

Veel mensen hebben in de afgelopen anderhalf jaar te maken gehad met een verbod om hun beroep uit te oefenen. Zo gold dit tussen 23 maart en 1 juli 2020 en tussen 15 december 2020 en 19 mei 2021 voor sekswerkers. *Roos de Wildt* deed onderzoek naar hun situatie en laat zien dat veel sekswerkers na de start van de eerste lockdown in steeds grotere problemen kwamen. Ze verloren hun belangrijkste bron van inkomsten, maar werden tegelijkertijd grotendeels uitgesloten van financiële steun van de Nederlandse overheid. De ervaringen in de

afgelopen anderhalf jaar hebben sekswerkers gesterkt in hun pleidooi om sekswerk als werk te zien, net als andere contactberoepen.

Marit Scheepmaker

Edwin Kruisbergen*

* Mr. drs. M.P.C. Scheepmaker is hoofdredacteur van *Justitiële verkenningen*. Dr. E.W. Kruisbergen is als kenniscoördinator verbonden aan het Directoraat-Generaal Politie en Veiligheidsregio's van het ministerie van Justitie en Veiligheid.